

Strid 50 år etter Hi

Ap 12/7-94

107685

50-årsdagen for mordforsøket på Adolf Hitler skaper strid i Tyskland. Mange reagerer på at kommunistiske motstandsfolk – som senere ble forhatte toppfigurer i DDR – skal minnes på like fot med offiserene som prøvde å ta Føreren liv.

Aftenpostens korrespondent
HALVOR HEGTUN

Berlin. Onsdag kommer forbundskansler Helmut Kohl til «Minnestedet for den tyske motstand» i Stauffenbergstrasse i Berlin. Kansleren skal tale der Hæren hadde sin overkommando i Det tredje rike. Han vil minnes grev Claus Schenk von Stauffenberg, den dristige og krigsskadede obersten som forsøkte å

ta Hitler av dage i førerbunkerens «Wolfsschanze» i Øst-Prøyssen, 20. juli 1944.

Hver eneste 20. juli legges kranser på stedet i bakgården der Stauffenberg og tre av hans medsamsvorne ble stilt mot veggen og henrettet. Folk møter frem for å minne hverandre om at det fantes «et annet Tyskland», et Tyskland som ikke gikk i flokk og som satte livet til for å fjerne tyrannen.

Strid om utstilling

Nå, foran selve 50-årsmarkeringen, går diskusjonen høyt. Ingen bestrider selvsagt Stauffenbergs fortvilede død. Ingen har heller innvendinger mot skulpturen av den nakne, unge tyskeren som står med hendene i lenker der hvor attentatmennene ble skutt. Striden står om den svære utstillingen i Minnestedets tredje etasje som ble åpnet for publikum i 1989.

Historikerne har ønsket å utvide perspektivet i forhold til den gamle utstillingen, som bare tok for seg den

rent militære motstanden, med hovedvekt på 20. juli-heltene. Man går fra værelse til værelse og får et bilde av den varierte og sørgelig lite samkjørte motstandskampen. Her er stoff om studentkretsen «Den hvite rose», som delte ut flyveblader i München. Her er omfattende materiale om Hitler-motstandere i konservative, liberale og kirkelige kretser, i arbeiderbevegelsen, i fangeleirene, i kultur og vitenskap.

Eksil-kommunister

Problemet for enkelte besøkende er at slett ikke alle som kjempet mot Hitler var demokrater. I værelset for eksiltyskeres motstandskamp, bare noen meter unna Stauffenbergs arbeidsværelse, kan man derfor lese om «Forbundet av tyske offiserer» og «Nasjonalkomiteen for det frie Tyskland» – to grupperinger av eksil-kommunister og krigsfanger som ble opprettet i samarbeide med Stalin og Den røde armé under krigen. Blant dem som er nevnt er Walter Ulbricht og Wilhelm Pieck, hen-

Det strandet på dynamitt og tilfældigheter

En kilo dynamitt som manglet og en bordsokkel reddet Hitlers liv. Men blod skulle flyte i attentatforsøkets kjølvann.

CATO GUHNFELDT

Små tilfældigheter spilte inn da den indre motstand i Tyskland mot nazistene toppet seg med forsøket på et attentat mot Føreren selv for 50 år siden, 20. juli 1944. Et tysk statskupp og en mulig slutt på den 2. verdenskrig lå innen rekkevidde.

Høyere tyske hæroffiserer som sto bak, kjernen i det gamle prøyssiske, konservative offiserskorps, var da også bare en hårsbredd fra å lykkes. Telegrammer om fullbyrdelsen av attentatet og ordrer fra den nye ledelsen ble sendt ut fra Berlin under kodenavnet «Valkyrie». Høyere SS- og Gestapo-folk ble tidlig på kvelden 20. juli arrestert i flere byer. I Wien ble tyske tropper satt i bevegelse. I Paris ble de fleste i Gestapos ledelse arrestert og de første forberedelser gjort til å henrette Gestapo-sjefen ved skyting.

I Bendlerstrasse i Berlin hadde imidlertid Generalleutnant Thiele, en av dem som sto bak attentatforsøket, allerede kommet med sine berømte ord, etter å mottatt en telefon fra Hitlers hovedkvarter i Øst-Prøyssen:

«Noe fryktelig er skjedd! Føreren lever.»

Fjerde attentatforsøk

Invasjonen av Normandie var den begivenhet som fikk fortgang i ulmen-de kupplaner. D-dagen gjorde det klart for mange tyske militære ledere at Tyskland ikke ville komme til å vinne krigen. Dessuten; invasjonen ga tys-

kerne anledning til å overgi seg til en annen motpart enn russerne.

Det var om morgnen attentatdagen Oberst Claus Schenk Graf von Stauffenberg, stabsjef i den tyske reservehær og hans adjutant, Oberleutnant Werner von Haeften, fløy vel 55 mil østover fra Berlin til Hitlers hovedkvarter utenfor byen Rastenburg, kalt «Wolfsschanze» (Ulveskansen). Med seg i attachévesken hadde Stauffenberg to kilo dynamitt og tennsatser. Stauffenberg hadde vært den drivende kraft i attentatforberedelsene. Tre ganger tidligere, to ganger i Føreren «Berg-hof» i Berchtesgaden og en gang i «Wolfsschanze» hadde Stauffenberg gått med sprengstoff i dokumentvesken, klar til å gjennomføre et attentat. Men hver gang var han enten blitt holdt tilbake av andre medsamsvorne, eller så var andre forhold kommet i veien.

Ble forstyrret

Like før Stauffenberg og Haeften skulle begi seg til orienteringen for Hitler i en brakke i «Wolfsschanze» den dagen, befant de seg i gjesterommet til Generalfeldmarschall Wilhelm Keitel bunker. Keitels ordonans, Feldwebel Vogel, ble bedt om å hente de to og få de til å bevege seg i retning av braken der orienteringen skulle finne sted. Vogel fant døren til gjesterommet stengt. Da han åpnet den så han Stauffenberg håndtere en nærmere ukjent gjenstand som Haeften holdt i hendene. Stauffenberg svarte kort og irritert at de kom.

Stauffenberg hadde med seg to kilo dynamitt, men brukte av ukjent årsak bare en kilo da attentatet skulle gjennomføres. Ekspertene har senere konkludert med at hvis to kilo var blitt benyttet, ville neppe noen ha kommet fra attentatet med livet i behold. Muligens holdt Stauffenberg på med å klargjøre

tennsatsene og sprengstoffet da han ble forstyrret av Vogel. Av frykt for å bli avslørt, lot han være å gjøre i stand den andre kiloen med dynamitt før han bega seg i vei. Haeften kastet senere en pakke med en kilo dynamitt ut av bilen da de to var på vei til flyet etter attentat. Sjøføren av bilen så pakken bli kastet i speilet og påviste senere hvor dynamitten lå.

Gal plassering

Også en annen tilfældighet skulle spille inn. Da Stauffenberg kom til brakken der Hitler befant seg, var orienteringen om situasjonen på Østfronten allerede i full gang. Stauffenberg ble plassert rett bak de to som var i gang med orienteringen, Generalleutnant Heusinger og hans stabssjef, Oberst Brandt. Begge sto til høyre for Hitler. På grunn av den trengsel nær Hitler de to representerte, fikk Stauffenberg ikke skjøvet vesken til venstre for en massiv eikesokkel under bordet,

Hitler-attentat

holdsvis partisekretær og president i DDR.

Grev von Stauffenbergs familie er forarget. Sønnen Franz Ludwig von Stauffenberg, innvalgt i Europa-parlamentet for Bayerns kristelig-sosiale union CSU, har endog truet med å boikotte alle markeringer 20. juli, dersom kommunistene ikke bæres ut av utstillingen. – Pieck og Ulbricht representerer noe av det «kvalmeste» i tysk historie, sier han. Stauffenberg får dempet medhold av storebror Berthold, som selv er offiser og øverstkommanderende for den tyske sprkkommandoen i Mannheim. Attentatmannens enke lever forøvrig ennå i Bamberg i Bayern, 80 år gammel.

Wehner ut

Franz Ludwig von Stauffenberg har laget rabalder i årevis. I 1978 reagerte han kraftig på at den ledende sosialdemokraten og eks-kommunisten Herbert Wehner skulle holde hovedtalen

20. juli. Wehner mislikte situasjonen og trakk seg fra arrangementet.

Den vitenskapelige lederen for utstillingen, professor Peter Steinbach, sier at det aldri vil komme på tale å forandre noe på innholdet av politiske grunner. Det som vises er dokumentasjon. Man skal ikke blande sammen fakta og helte dyrkelse, sier han.

Hverken Vest-Tyskland og DDR klarte å gi et balansert bilde av motstandskampen, mener de fleste historikere. Mens kommunistene fikk for liten oppmerksomhet i vest, konsentrerte øst-tyskerne seg nesten helt og fullt om «sine» motstandskjempere. Resultatet er at utstillingene i Sachsenhausen og andre konsentrasjonsleire i det østlige Tyskland må endres for å balansere bildet av det som skjedde.

I utstillingslokalene i Stauffenbergstrasse er det i disse dager kjempestor pågang av besøkende. Aftenposten treffer en skoleklasse på utflykt. – Jo da, de har lært om nasjonalsosialismen, sier de til den unge, kvinnelige

HOVEDMANN: Grev Claus Schenk von Stauffenberg var hovedmannen bak mordforsøket på Hitler og han måtte bote med livet. Foto: EPA

guiden som kommer med en viktig bemerkning før omvisningen starter.

– Når vi nå går rundt og ser på alle disse utstilte bildene og papirene, kan dere kanskje få inntrykk av at motstanden mot Hitler var stor i Tyskland. Men det var den ikke. Den overveldende del av befolkningen gikk stilltiende med på det som skjedde.

SMADRET: Til tross for at inventaret var sprengt i filler, kunne Hermann Goring (hvit uniform) og Martin Bormann t.v. konstatere at Hitler overlevde drapforsøket i 1944. Foto: EPA

Først nå ble forberedte ordrer tatt frem og sendt ut. Men det skjedde omtrent samtidig som det for alvor ble fart i meldingene fra «Wolfschanze» om at Føreren var i live. Hertil kom at tjenestetiden for dagen var over. Militæravdelinger valgte derfor å avvende situasjonen fremfor å reagere på en angivelig maktovertagelse. Klokken 18.30 kom meldingen om det feilslåtte attentatet på tysk radio. Statskuppet begynte å rakne. Stauffenberg, Haeften, General Friedrich Olbricht og Oberst Albrecht Ritter Mertz von Quirnheim (de to sistnevnte hadde undertegnet Valkyrie-ordren) ble pågrepet, stilt for en standrett og skutt i Bendlerstrasse før midnatt.

SS og Gestapo gikk raskt til aksjon. Mellom 180 og 200 mennesker skulle i dagene, ukene og månedene som fulgte miste livet som en direkte følge av attentatforsøket. Men indirekte skulle nærmere 5000 mennesker, deriblant krigsfanger, bli henrettet frem til krigsslutt. Noen av de som enten hadde hatt direkte befattning med attentatplanen eller bare kjent til den, fikk anledning til å begå selvmord. Blant dem var Generalfeldmarschall Erwin Rommel og Generalfeldmarschall Hans Gunther von Kluge, den tyske øverstkommanderende i vest etter invasjonen. Andre ble henrettet, noen gjennom å bli hengt opp i pianotråd fra kjøttkrokar. Den pinefulle henrettelsen ble filmet og senere vist for Hitler.

I Norge

Også i Norge gikk menneskeliv tapt. På Grini ble tre kvinner og tre menn tilfeldig tatt ut blant fangene og henrettet etter attentatet. Andre steder i Norge ble krigsfanger som blant annet hadde gitt uttrykk for glede etter attentatet, skutt. I alle tyske avdelinger rundt om i Europa fikk attentatet følger. Det ble innført en ordning med «partirepresentant» (des angiver) i alle avdelinger. Og offiserer ble pålagt å utføre Hitler-hilsen, som avløste den vanlige militære hilsen til luen.

Så mange ble stilt for nazistenes «Folkedomstol» i Tyskland etter attentatet at man ikke hadde rukket å få dømt alle de anklagede da krigen sluttet 10 måneder senere.

på innsiden som vendte mot Hitler. Vesken havnet i stedet på den gale, høyre side. Stauffenberg skal ha anstrengt seg for at vesken ikke skulle dekkes helt av sokkelen. Etter at han hadde gått ut av rommet, skal Heusinger med foten likevel ha skjøvet vesken lenger inn under bordet, angivelig fordi han følte den sto i veien for ham.

Stauffenberg mumlet etter kort tid noe om en telefon og forlot rommet mest mulig ubemerket. Etter å ha bestilt en telefon på utsiden, men lagt røret ned igjen, gikk han til en annen bunker 250 meter unna. Her sto han og Haeften da bomben gikk av ca. klokken 12.50.

Fire døde

Eksplisjonen drepte ingen momentant. Men fire skulle etterhvert dø som følge av skadene, den første allerede samme dag. Blant de fire omkomne var Heusinger og Brandt. Hitler selv hadde lent seg ut over bordet og støt-

tet seg på sin høyre albue da bomben sprang. Bordsokkelen tok av for eksplosjonen, dernest bordplaten. Dessuten gikk mye av trykket ut gjennom rommets fem vinduer og ned i hulrom under gulvet. Føreren selv ble påført en kvestelse og blødde. Hitlers trommehinner ble sprengt som hos alle de andre i rommet. Han fikk også flere skrubbsår og buksen hang i opprevne laser rundt bena hans. Men han hadde overlevet.

Like etter eksplosjonen tok General Erich Fellgiebel som hadde kjent til attentatplanene, seg til brakken for å forvisse seg om Hitlers tilstand. Han fant til sin skuffelse Føreren i live, men kunne ikke annet enn å gratulere ham med å ha overlevet. Deretter underrettet Fellgiebel Berlin om utfallet.

Henrettet

Under flyturen tilbake til Berlin var Stauffenberg overbevist om at Hitler var død og det fastholdt han i Berlin.